

Inhoud

1

JAMES, GIORGIO EN GEORGES

7

Slechts drieënvijftig

59

2

GEORGES EN PAULA

71

Meer dan 10 miljard

114

3

WAAR BLIJF JIJ, JORIS?

125

Bijna veertig

190

4

TWEE GEORGIËRS

201

Vier op een rij

271

NAWOORD

285

1

James, Giorgio en Georges

'I could walk for ever along a strand.'

JAMES JOYCE

Oostende, de zomer van 1926

Het is de zomer waarin Georges in z'n diepste wezen verandert, omdat er niets verandert. Dat komt door die Ierse toerist die op 5 augustus 1926 het Oostendse postgebouw binnenstapt. De toerist kijkt om zich heen. Met roofvogelblik overschouwt hij de lokettenzaal. In zijn rechterhand heeft hij een donkere essenhouten wandelstok, waarmee hij drie keer tikt op de vloer.

Als een orkestmeestertje.

Even valt het geroezemoes stil, waardoor de toerist aan de andere kant van de zaal een postbeambte hoort roepen: 'Georges, een brief voor je.'

Achter loket 4 kijkt een jonge beambte op. Hij heet Georges. Hij knikt.

Daardoor gaat de Ierse toerist nu aanschuiven bij loket 4. Het is het loket Buitenlandse zendingen van Georges Vermeire. Hij is achtentwintig jaar, opsteller eerste klas, verantwoordelijk voor buitenlands briefverkeer, inclusief inkomende onbestelbare brieven.

'Ah Georges, George in *English*, Giorgio in *Italia*-

no, Jiří in het Tsjechisch,' lacht de toerist. De toerist is groot en slank. Klein puntig baardje, een stevig donker snorretje geplakt kort onder zijn neus. Hij draagt een lichte zomerhoed met donkere band, een zwart jasje en een wit ruimzittend hemd. Een ooglapje ook.

In het Engels vraagt de toerist aan Georges hoe zijn naam is in het Vlaams.

'Joris,' zegt Georges, terwijl hij zijn zware map met postzegels aan de kant schuift. Hij kijkt de toerist aan: 'En mijn dochtertje heet Georgina. Kan ik u helpen?'

'*Damn, you really must be a happy man,*' zegt de toerist. Hij is zelfs *geravisseerd*. Hij vindt de jonge postbeambte meteen zeer sympathiek, net als de stad waarin hij is gearriveerd.

De toerist is een veertiger, duidelijk welgesteld, zijn haar strak achterovergekamd. Hij valt op met zijn zwart plectrumvormig lapje voor het linkeroog. Een roofvogelblik? Een gekwetste dan toch. Met zijn rechteroog is ook iets aan de hand. Later zal hij dat aan Georges uitvoerig uitleggen: glaucoom, groene staar. Hij noemt het de Griekse dichtersziekte. Hij zegt ook: 'Ik ben een toerist met iritis, irritatie door recente iridectomie aan het rechteroog. Voorts cataract, ook grauwe staar genoemd.'

Het klinkt als citaten uit een medisch rapport. Dat is ook zo. Waarom hij dit meedeelt? Hij doet het om te proeven van de wonderbare, moeilijk uit te spreken woorden, om zijn eigen tongsnelheid te testen. Ook om de kunst van de rijmelarij.

De naam van de Ierse toerist is James Joyce. Niemand minder dan de grootste schrijver aller tijden is aangekomen in Oostende. Rechtstreeks uit Parijs. Hij is een literaire vedette, een *star*. Vier jaar geleden verscheen zijn meesterwerk *Ulysses*. Een schandaalboek, complex en pervers naar 't schijnt, omdat het zelfs gaat over masturbatie, menstruatie en kak. Het boek wordt zeer gecontesteerd. Het mag niet zomaar verkocht worden, maar nu al wordt het essentieel genoemd voor de wereldliteratuur. Hij is de Einstein, de Freud van de letteren. Er verscheen al een biografie, terwijl Joyce amper vierenveertig is.

Dat weet Georges van de post natuurlijk niet. Verder wellicht ook niemand in Oostende. Joyce loopt niet te koop met zijn beroemdheid.

Toch niet vanaf de eerste dag.

Of vanaf het eerste uur.

Maar vanaf de eerste minuut heeft Joyce al een zwak voor de jonge vlotte polyglotte beambte achter loket 4. Heeft dat met de naam van Georges te maken?

Het is banaal, maar dat is effectief de reden. Bovendien klinkt Joris, de Vlaamse versie van het Franse Georges of het Engelse George, een beetje als zijn eigen naam, Joyce.

De schrijver is zeer in zijn hum. 'Zeg jij maar James, als ik jou Georges mag noemen.'

'*My pleasure, mister Joyce,*' zegt Georges beleefd. Georges heeft de naam van de afzender gelezen op de enveloppe, die hem intussen is toegeschoven. Een een-

voudige zending, bestemming Parijs. Georges vraagt hem of hij Engelsman is.

Joyce schudt het hoofd: *‘Pourquoi?’*

‘Omdat de heilige George de beschermpatroon is van Engeland.’

‘Nee, ik ben geen Engelsman, ik ben een Ier,’ maar Joyce waardeert ten zeerste de nieuwsgierigheid en de flair van de jonge postbeambte. Hij schuift nog een prentbriefkaart door de gleuf. Ook voor Parijs. Joyce wil zijn correspondentie hier in het postkantoor laten komen, want eerstdaags verandert hij van hotel.

‘Poste restante,’ knikt de postbeambte.

Joyce beaamt. Mompelt in het Italiaans: *‘È più facile, più sicuro per me.’*

Georges knikt. Hij oefent dagelijks zijn talen aan het loket.

Ongevraagd legt Joyce hem nu ook nog uit: de eerste nacht logeerde zijn gezin in Hôtel Littoral Palace, op de hoek van de Zeedijk met de Hertstraat. Maar het logement is duur, meer dan 60 frank per kamer. Zijn vrouw en dochter zoeken nu een ander hotel.

Vrijblijvende suggestie van Georges: Hôtel Royal du Phare, ook op de Zeedijk.

Joyce bedankt, betaalt, neemt afscheid. Hiermee wordt het eerste vinnige, licht vermoeiende praatje besloten tussen een toerist met kapsones en veel pluimen op zijn schrijverspet en een opgewekte postbediende.

Begin augustus 1926 kwam het gezin Joyce in Oostende aan per trein vanuit Parijs. Het driekoppige gezelschap bestaat uit vader James, zijn vrouw Nora Barnacle en hun 19-jarige dochter Lucia. De inwonende 21-jarige zoon Giorgio is er niet bij. Het is hoogseizoen, het Oostendse toerisme bloeit. Na een lange onderbreking door de Eerste Wereldoorlog is de stad *très à la mode* in heel Europa.

De Koningin der Badsteden! In haar straten hoor je alle talen, maar toch vooral veel Engels. De sjah van Perzië, een Indische maharadja en nog wat adelborsten flaneren op de dijk. In het casino vergokt de oude Russische adel, gevlucht voor de communisten, zijn laatste juwelen.

Oostende is vrolijk, overzichtelijk en werelds. Je merkt het zelfs aan de straatnamen. Naarmate de stad zich toeristisch ontwikkelt, smukt zij zich op met het aura van andere steden. De Oostendenaars hebben een Petit Paris en een Petit Nice, een Romestraat, Caïrostraat, Amsterdamstraat... Er is veel internationaal amusement: Russisch ballet in het Kursaal, de spraakmakende operette *Pas sur la bouche* in het Scalatheater, en optredens van sopranen, pianisten en violisten. In buitenlandse kranten wordt lyrisch geroepen over het fijne zandstrand, de dijkhotels als vorstelijke paleisjes, de eindeloze duinen op de Oosteroever en voorbij Mariakerke.

‘Tijdig boeken! Het is altijd goed weer aan de Belgische kust!’

Joyce heeft de folders met genot doorgebladerd. Hij wil weten hoe men schrijft over badsteden, de adjectieven en metaforen daarin.

Net zo houdt Georges van het toerisme. Hij is ver-zot op vreemde talen. Frans, dat is evident in Oosten-de, maar hij vindt het gewoon gezellig om Engels te spreken. Voorts Duits en Italiaans, ook noties Spaans en dertig woorden Russisch. In elk gesprek raadt hij graag naar de nationaliteit. Zijn clientèle is steeds anders en toch gelijkaardig.

Neem nu die Ierse toerist. Hij heeft stijl en is toch volks, geen pretentie, meteen op zijn gemak. Type van de joviale druktemaker, maar zijn gebaren hebben niet de gewone traagheid of luiheid van toeristen. Hij heeft het druk, snoeft hij, is druk in de weer met correspon-dentie en gedoe met uitgeverijen. Discussies over ro-yalty's, voorpublicaties en vertalingen. Ongevraagd vertelt hij het aan Georges, en fladdert daarbij wat met zijn rechterhand, alsof hij speelt op een hoge piano.

Georges bekijkt de brief die zijn collega hem zo-net heeft doorgegeven. Dit is een deeltaak van zijn job, onbestelbare zendingen. Moeilijke gevallen uit niet-Europese landen zijn Georges' specialiteit. Deze brief komt uit Tiflis, hoofdstad van Georgië aan de Kaukasus, onder Rusland. Hij ziet het aan de post-zegel, de afstempeling. Op de enveloppe staat *Belgi-que / Ostende* geschreven, maar de bestemming en de straatnaam zijn gespeld in vreemde lettertekens: Georgisch heeft andere schrifttekens, het lijkt wat op

Hebreeuws. Met behulp van vergelijkingsmateriaal in zijn persoonlijk aantekenboekje vertaalt Georges het adres: die bestemming woont gewoon in de Berlijnstraat.

Op 10 augustus verhuist de familie Joyce van Hôtel Littoral Palace naar Hôtel Royal du Phare, op de Zee-dijk. Het is goedkoper, dichterbij de vissershaven en vlak bij de kleine vuurtoren. Joyce vertelt het meteen aan Georges als hij de tweede keer langskomt. Voortaan doet Joyce dat dagelijks. Als hij Georges niet opmerkt aan loket 4, keert hij zelfs later op de dag terug.

Joyce zal een maand in Oostende verblijven. Het was hem te heet in Parijs, en dan verlangt een Ier naar de zee. Hij vraagt aan Georges of er een internationale boekhandel is in Oostende.

‘Om de hoek,’ zegt Georges. ‘Adolf Buylstraat 44, Mathieu Corman heeft daar onlangs iets geopend.’

Uitgebreid en ongevraagd wil Joyce nu bij hem kwijt hoe hij de dag ervoor een vriend ontmoette in de apotheek op Square Marie-José.

Intussen ordent Georges de postzegelvellen in zijn opbergmap.

‘O ja, wat?’ vraagt Georges.

‘Welja, ik kocht *ouattes* om mijn ogen mee te verzorgen.’

De apotheker had blijkbaar de schrijver herkend. Hij bleek zelfs een groot fan, bezat verschillende eerste drukken van Joyce’ boeken. Onwezenlijk was dat

voor de apotheker, om hier zijn grootste idool te zien verschijnen. Grootste idool? Het klinkt verwaand zoals Joyce het vertelt, maar misschien is dat ironisch.

‘U bent dus een schrijver?’ vraagt Georges. Zijn vraag klinkt nuchter.

‘Ik ben de schrijver van *Ulysses*,’ zegt James Joyce. Zijn schrijversneus gaat de hoogte in.

Het is ook wel sterk. Toen de schrijver de dag ervoor het postkantoor verliet, werd hij meteen opgemerkt. In de deuropening van de Pharmacie Anglaise stond een man te genieten van de zomerse voormiddagzon. Een gezette vijftiger, snorretje. Plots lachte hij breed. Hij straalde. Sprakeloos keek hij de schrijver aan die recht op hem af stapte, schrijversgod ex machina, waarna Joyce in verwarring door die onverwachte aandacht de apotheek betrad. Hij had medische watten nodig voor de verzorging van zijn ogen.

De man spoedde zich achter hem aan naar binnen, schoot de witte apothekersjas aan en stelde zich op achter de winkeltoog.

‘*Ouattes*,’ zei Joyce in het Frans.

‘Wadde?’ vroeg de man in het Oostends.

‘*Ouattes*.’

‘*Cotton wool*,’ herpakte de man zich achter de toog. In vloeiend Engels stelde hij zich voor als Patrick Hoey, assistent-apotheker.

‘Euh,’ zei Joyce. Zou hij ook citroenzeep kunnen kopen? De zeep lag in kleine, elegante verpakkingen in een kleine piramide naast de kassa gestapeld.

'I'm Patrick! Patrick Hoey! You know me!'

Kende Joyce hem? Dit deftig heerschapje, deze dikkerd met volle wangen? Misschien wel. Vaagweg. Was deze Patrick een fan van het eerste uur? Prompt somde Patrick Hoey verschillende ontmoetingen op, die in Joyce' kosmopolitische hoofd al lang waren versmolten, opgelost en ontbonden. Joyce mompelde zijn excuses: beroemde schrijvers onthouden geen gezichten van lieve lezers. Bovendien is Hoey een banale Ierse naam, ongeveer als Janssens en Peeters. Wrijvend in zijn pijnlijke ogen, zei Joyce: 'Ik zoek medische watten. Iritis, irritatie door recente...'

'Vierentwintig jaar geleden,' drong Hoey aan.

Voorzichtig schudde Joyce het hoofd.

'Toen u vanuit Dublin naar Parijs vertrok?' voegde Hoey toe. 'Op het afscheidsdiner zaten we schuin tegenover elkaar.'

Ja misschien, ja, welja, nu Hoey dat zo zegt. Er was blijkbaar ook nog een andere ontmoeting in Dublin geweest, bij een diner. Deze Hoey met zijn vlotte babbel was een bibliofiel, ook handtekeningenjager, veel te opdringerig en gezellig naar de zin van Joyce die liefst zelf zijn gesprekspartners zoekt.

Soms stoorde hem de idolatrie. Schrijvers willen slechts schrijven en gelezen worden, laat ze met rust. Joyce doet zijn sociale praatjes liefst met portiers en postbeambten.

Maar de schrijver voelde zich wel gevleid. Hoe mondainer een stad, des te meer mensen hem ken-

nen en herkennen, toch? Hij had het gevoel dat hij hier werd verwacht, alsof hij thuiskwam in Oostende. Bovendien was Hoey een Ier. Zoals hij sprak was het alsof Joyce zichzelf hoorde: als een Ier in Oostende.

‘Die man babbelde zoals ik. Net zo vrolijk, zo joyeus als ik, *I, io, moi*, zoals ik, *I*, Shem mezelf in mijn volgende boek zal noemen.’

Joyce vertelt het allemaal aan Georges, die hier niets van begrijpt. De rij achter Joyce wordt langer. Joyce geeft niet op, probeert opnieuw en expliceert: ‘Joyeux, Joyes, Joyce is in het Iers Sheehy of Hoey. De Ieren veranderen *j* in *sh*. James is bijvoorbeeld Sheumas, John Shaun. Hoey is Shaun en dat ben ik.’

Hij vraagt of Georges hem begrijpt.

Georges vraagt zich vooral af of deze Ier op dit vroege uur al gedronken heeft.

Toch dit, ter verdediging van de schrijver: het is niet eenvoudig om iemand te herkennen als je gezichtsproblemen hebt. Zijn zieke ogen doen Joyce steeds vaker panikeren. In Nice vier jaar geleden gebruikte de oogarts bloedzuigers om het bloed uit zijn ogen te halen. In Parijs stelde de oogarts voor om te opereren. Joyce stelde de beslissing uit. Er volgden operaties aan zijn linkeroog, vervolgens kreeg hij bindvliesontsteking aan zijn rechter. Joyce mompelt: ‘Conjunctivitis is oogbindvliesontsteking, blefaritis is ooglidrandontsteking, retinitis is...’

Men kan zich zelfs afvragen in welke mate Joyce oprecht geïnteresseerd is in deze stad. Joyce is be-

kend om zijn boek *Ulysses*, met de minutieuze uur-na-uur-beschrijving van Dublin op 16 juni 1904. Hij heeft daarin de tijd als niemand tevoren overmeesterd. In Oostende is Joyce slechts als toerist, hij is op vakantie. Hij flaneert terwijl hij vergeet. De toerist is lui, rijk en verrukt als de zon schijnt op het strand en het terras.

Maar hij vindt het aangenaam toeven in de jonge, welvarende stad. Elke dag maakt Joyce zijn wandeling. Het doet hem goed. Hij koopt een nieuw hoofddekseel bij Jacqueloot in de Wittenonnenstraat. Een *chevalier* of *Paris hat*, ook genaamd *canotier*, van rijststro met een band van satijn of zijde. De strohoed doet hem denken aan de rijstvelden in Italië.

Ach Italië, ach Triëst, waar hij les gaf voor hij vertrok naar Parijs.

De familie Joyce gokt op de paarden op de Wellington-renbaan. Vader Joyce gokt omdat dochter Lucia daar zin in heeft. Ze verliezen grandioos, met opgeheven hoofd, maar het gezin heeft zich geamuseerd. Ze spenderen royaal, wegens de lage koers van de Belgische frank. James heeft te veel gedronken. Ze gaan elke avond op restaurant, ook daar drinken ze veel wijn. Nora rood, James altijd wit. Voor zijn ogen is dat beter.

Op de Oosteroever wandelen ze langs Fort Napoleon. De plek doet hem aan Dublin denken, vooral de Martellotoren, maar misschien komt dat door zijn waterige ogen. Elk beeld, al wat hij ziet, wordt

onscherp en zonder diepte uitvergroot, terwijl zijn vrouw en dochter familiekiekjes maken aan zee, op een terras, in de duinen.

‘Fotografeert u zelf ook?’ vraagt Georges hem aan het loket.

Joyce tikt tegen zijn ooglapje. ‘Het is moeilijk focussen voor een halve blinde.’

‘Of zwemt u?’

‘Ik moet nog een badpak kopen. Blauw of rood, naar de Oostendse mode, dat heeft Nora me al gezegd, maar *all the shups waare to*.’

Verbaasd kijkt Georges op. Spreekt de Ierse toerist al na twee dagen Oostends?

‘Welja, alle winkels waren dicht,’ vertaalt Joyce. Hij had het zinnetje van *the shups* genoteerd in zijn aantekenboekje.

Joyce toont zijn carnetje. Sinds dag één noteert Joyce allerlei Vlaamse woorden, met de vertaling in het Frans erbij. Woorden als *kalvers*, *blood*, *somtijds*. Ook het woord *geëten*. Dat laatste moet zijn *gegeten*, en eigenlijk zeggen ze in Oostende *hehéten*, zoiets vindt de schrijver dan vrij geestig, *vrië heistig*, zo voorover leunend, luid en expressief aan het loket.

Bij elke nieuwe lichtung toeristen zit minstens een paljas, meent Georges. Deze keer is het een schrijver.

‘U hebt dus iets aan uw ogen, mijnheer Joyce?’

‘Ja, dat zie ik zelf ook wel.’

‘Is het van de oorlog?’

De schrijver schudt het hoofd, herschikt het zwarte

lapje op zijn oog. Tien jaar geleden begon de ellende. Groene staar, zoals bij de dichter Homeros. Het was een verraderlijk zinnetje dat de dokter hem schonk: ‘De operatie van de iris is geslaagd, maar het zicht is voor altijd verminderd.’

Georges Vermeire slikt. Hij veronderstelde iets anders. Zelf was hij oorlogsvrijwilliger in de loopgraven, ’14-’18, in de Westhoek. ’s Nachts ziet hij nog steeds soldaten dwalen met natte linnen doeken over hun gezicht. Gas, aanvallen met yperiet, het Duitse mosterdgas. Voor Joyce was de oorlogservaring heel anders geweest. Toen de oorlog in Europa uitbrak, gaf Joyce les in Triëst. Zijn leerlingen werden opgeëist door het leger, vliegtuigen vielen de stad aan onder kanongebulder maar Joyce verhuisde naar het neutrale Zwitserland. Hij schreef romantische gedichten. In geen geval wilde hij sterven voor een vaderland. Welk vaderland, wiens vaderland trouwens?

‘No, let Ireland die for me,’ mompelt hij.

Hun gesprek valt stil. Dat werd hoog tijd, want de rij achter hem werd alsmaar langer. Joyce verlaat het postgebouw. ’s Middags maakt hij met zijn gezin een lange wandeling naar Mariakerke. Patrick Hoey, de apothekersassistent, heeft zichzelf ook uitgenodigd. Geen moment houdt die man zijn mond, maar in de walm van zijn geklets voelt Joyce zich goed. Ieren houden daarvan. Het leven is theater, met veel zingen en luid declameren, en hier in Oostende voelt hij zich thuis in zijn toestand van toerist. Toeristen zijn

overvliegende vogels. Ze zijn ongeduldig, hun aandachtsspanne is kort en morgen zijn ze vergeten waar ze vandaag zo lyrisch over roepen. Tegelijk gebeurt er iets door die afleiding. Joyce zijn geheugen, zijn gevoeligheid voor sferen wordt geprikkeld. Iets nadert en verschijnt, iets van het werkelijke leven. Joyce noemt het op zijn best een epifanie, zoals in religieuze ervaringen en geschriften.

Het gezin gaat opnieuw naar de paardenkoers. Ze verliezen opnieuw op feestelijke wijze. Ze staan te kijken voor de etalage van een juwelier in de Kapellestraat. Aandachtig volgt James Joyce het gesprek van Nora en zijn dochter met de juwelier. Hijzelf zegt geen woord, moeit zich niet. Hij noteert alleen enkele woordjes met daarbij de vertaling: goedkoop en gekocht betekenen *pas cher* en *acheté*.

En ook: *La bague est précieuse*.

Dat is: De ring is kostelijk.

De drie genieten volop van de kleuren als de ondergaande zon prentbriefkaartje speelt. Joyce noteert: *This is by far the best place we have been in for a summer holiday*. Hij schrijft het op een kaartje aan zijn uitgeefster. Tegelijk verstuurt hij een telegram en een brief, die laatste op briefpapier van Hôtel Royal du Phare.

‘Hoe zeg je postman in het Vlaams?’ vraagt Joyce aan Georges in het Engels.

‘Ook postman,’ zegt Georges in het Nederlands.

‘Dan ben jij Georges-Shaun-de-postman en ik ben Jim-Shem-de-penman.’